

Definicije u Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika SANU

Ovaj ogleđ bavi se proučavanjem definicija u Rečniku SANU sa ukazivanjem na neke njihove nedostatke. Građa, koju čini 50 imenica odabranih principom slučajnog uzorka, klasifikovana je prema vrsti definicije koja je uz nju data. Prilikom analize odrednica korišćena su logička pravila definisanja. Pokazalo se da je polazna pretpostavka, da postoje nedoslednosti u definisanju reči, tačna.

O definisanju

Stvaranje rečnika narodnog i književnog jezika svakako je najodgovorniji poduhvat za bilo kog leksikografa. Takav jedan rečnik treba da predstavlja celokupno jezičko blago naroda, sa svim rečima koje se u njemu koriste: kako onim iz njegove tradicije, tako i sa savremenim i književnim rečima. A da bi taj rečnik bio kvalitetno urađen, njegovi autori moraju da budu dobro upućeni u problematiku definisanja, jer su upravo definicije te preko kojih saznajemo o tim rečima. Zato je veoma često loše obrađena definicija uzrok nerazumevanja pojmova iz Rečnika.

Definicija je iskaz kojim se određuje sadržaj jednog pojma. Svaka precizna definicija treba da sadrži definiendum (reč ili termin čije značenje treba odrediti) i definiens (reč ili grupa reči pomoću kojih se određuje značenje date reči, tj. definienduma). Između njih se nalazi *je* ili neki drugi simbol koji treba da pokaže da definiendum i definiens imaju isto značenje. U slučaju rečnika, definiendumi su odrednice, a definiensi njihova objašnjenja, premda se u leksikografiji pod definicijom obično podrazumeva samo definiens. U sastav objašnjenja odrednice, pored definiensa, spada i sve ono što se nalazi sa njene desne strane, a to su morfološke karakteristike, normativno-stilski kvalifikatori, primeri i sl.

Cilj ovog rada je opis strukture definicija i ukazivanje na neke mane prilikom definisanja u Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika, sa polaznom pretpostavkom da takvih mana ima. Građu čini 50 uzas-

*Meran Lukić (1981),
Boška Petrovića 15,
Ivanjica, učenik 3.
razreda Gimnazije u
Ivanjici*

topnih imenica zavedenih pod slovom B u Rečniku SANU (bez vlastitih imenica). Pošto su sve definicije u RSANU empirijske ili leksičke gde se pobrojavaju sva značenja koja data reč ima, kod odrednica koje imaju više značenja uzeto je samo osnovno.

Analiza

Klasifikacija definicija je izvršena prema vrsti definiensa na: opisne, sinonimne, opisne i sinonimne i upućivačke koje se dele na prave upućivačke i definicije sa redukovanim odrednicama. Od 50 odrednica koje čine korpus 19 ima opisnu definiciju, 3 sinonimnu, 4 opisnu i sinonimnu i 24 upućivačku. Navise je upravo onih koje pružaju najmanje informacija.

Opisne definicije

Pod opisnim definicijama podrazumevamo one kod kojih se odrednica objašnjava dovođenjem u vezu sa rečima koje označavaju bitne odlike tog pojma. Veoma često se to postiže naznačavanjem najbližeg višeg roda (genus proximum) i specifične razlike (diferentia speciffica), to jest svojstava kojim se dati predmet razlikuje od svih drugih sličnih predmeta. Ova vrsta definicije je u stručnoj terminologiji poznatija pod nazivom karakteristična definicija. Njen glavni nedostatak je taj što se na ovaj način ne mogu definisati kategorije koje nemaju viši rod, tj. genus proximum. Na primer: *baba* – najkрупniji *list* na duvanskoj stabljici; *babaka* – starinska ženska *košulja* vezena svilom i zlatnom žicom; *babatažvaka* – dosadna stara žena koja stalno gundā i zanoveta (u svim primerima istaknute reči u definiensu su genus proximum, a ostale diferentia speciffica).

Međutim, nailazimo i na primere gde nisu zadovoljeni svi potrebni uslovi da bi se definicija smatrala preciznom: *babičevica* – vrsta biljke crvenoga cveta. Definicija je preširoka, tj. nije zadovoljen uslov adekvatnosti definisanja. Naime, opseg definienduma i definiensa sa ne poklapa. Nije precizirano o kakvoj se biljci radi i po čemu se ona razlikuje od bilo koje druge biljke čiji je cvet crven. Ukoliko autor, dakle, nije bio u mogućnosti da precizira o kakvoj se biljci radi, trebalo je barem da navede latinski naziv (koji ionako ne bi smeo da izostane, sve da je biljka opisana do najsitnijeg detalja). I u slučaju *baba-zeman* (babazeman) – davnašnje, staro vreme – definicija je preširoka, jer iz nje ne saznajemo koliko je to vreme staro.

Sinonimne definicije

Sinonimne su one definicije kod kojih je značenje odrednice (definienduma) definisano jednom rečju (sinonimom) koja ima u potpunosti isto značenje kao i odrednica, a koje je već od ranije poznato. U ovim definci-

jama dati sinonim je, u stvari, *genus proximum*, dok *diferentia specifica* izostaje iz definicije.

Postoje, uglavnom, dva slučaja kada je moguće koristiti se ovim definicijama: kada postoji dovoljan broj reči u opštem leksičkom fondu sinonimičnih s odrednicom (pod uslovom da je bar neka od njih već obrađena u rečniku) i kada je odrednica koja se semantički identifikuje reč markirana u pogledu širine upotrebe (opet pod istim uslovom) (Gortan-Premk 1980: 112).

Glavna prednost ovog načina definisanja, i ono zbog čega su ove definicije zastupljene u tako velikoj meri je ekonomičnost, odnosno dosta se dobija na prostoru. Međutim, njihov glavni nedostatak je taj što ovom definicijom mi u stvari samo dovodimo u vezu jedne reči s drugima, a da pritom vrlo malo ili nimalo saznajemo o stvarima na koje se te reči odnose. U primerima korpusa iz ovog rada nijedan sinonim nije obrađen. U pisanju Rečnika još uvek se nije stiglo do takvih odrednica kao što su otac, praznoverice/predrasude ili ćuran koje stoje u definisanju pojmova *baba*, *babarija* i *babac* (2). Međutim, bez obzira na to da li je sinonim obrađen na adekvatnom mestu ili ne, uvek bi trebalo da postoji i opisno objašnjenje odrednice. Na mestima gde za jednu odrednicu stoji više sinonima, treba naznačiti u čemu je razlika između njih (ako je ima) i navesti primere za svaki od sinonima pojedinačno koji bi nam pomogli za koju opciju da se odlučimo.

Opisne i sinonimne definicije

Po mom mišljenju, ovakve definicije su najkvalitetnije jer se njima objedinjuju obe ove vrste definicija, tj. jedne vrste reči dovode se u vezu sa drugima (sinonimom), ali isto tako saznajemo dosta o početnoj reči pošto nam je dat i njen potpun opis. Pritom je potpuno irelevantan redosled sinonima i opisa definicije. Zato je opisna i sinonimna definicija model idealne definicije kojom svaki leksikograf treba najviše da se koristi, ali su u Rečniku SANU relativno slabo zastupljene. Od 50 odrednica, svega 4 su definisane korišćenjem ovih definicija. Ono što bi, možda, valjalo uraditi, i na šta bi autori RSANU trebalo da obrate pažnju prilikom pisanja narednih izdanja Rečnika je da uz opisne definicije navedu i sinonim (gde je to moguće), odnosno da se sinonimne definicije objasne i opisno. Tako bi se broj opisnih i sinonimnih definicija povećao, a samim tim i kvalitet Rečnika. Npr: *babaroga* – strašilo, *nakaza* kojom plaše decu; *babinjara* – žena dok je u babinjama, porodilja.

Upućivačke definicije

Ovakve su one definicije čije značenje možemo saznati tek pošto vidimo reč ili grupu reči na koje nas autor upućuje. To su tzv. bliskozna-

čnice. Imaju dosta sličnosti sa sinonimnim definicijama, ali se ipak po nečemu razlikuju. Osnovna razlika je, po rečima autora u Uputstvu za rukovanje Rečnikom (RSANU 1959: CXI-CXII), u tome što se kod sinonimnih definicija značenje odrednice u potpunosti poistovećuje sa značenjem sinonimne reči, a kod upućivačkih definicija nepravilne, zastarele ili pokrajinske reči upućuju se na pravilnu, odnosno običniju ili rasprostranjeniju reč, uz koju je davano objašnjenje svih značenja i uvek su navođene i reči upućene na nju. Otuda i podela ovih definicija na prave upućivačke (koje sadrže upućivačke reči *vidi i isporedi*) i definicije sa redukovanim odrednicama.

a) Prave upućivačke definicije su one definicije kod kojih se upućivanje vrši dvema upućivačkim rečima, tačnije skraćenicama koje ih označavaju: *v.* = *vidi* značenje napisane reči, npr. *babinjar* – *v.* *akušer, babinje* – *v.* *babine*; *isp.* = *isporedi* odrednicu na upućenu reč, npr. *babuša* – *isp.* *baban1, babaluška* – ukrasna biljka *Sternbergia lutea* iz f. *Amaryllidaceae*; *isp.* žuta miholjica, žuti lijer, lala. Kod nekih odrednica se javljaju obe skraćeenice: *babar* – *v.* đurđevak *Convallaria majalis*; *isp.* *albabar*.

b) Definicije sa redukovanim odrednicama nisu klasične upućivačke definicije jer kod njih nemamo *v.* ili *isp.* koji bi nas uputili na odgovarajuću reč. Ali zato definicija sadrži neki od normativno-stilskih kvalifikatora (*augm, dem, hip...*) koji stoje uz reč na koju se upućuje. Dakle, značenje odrednice ne možemo znati ukoliko ne znamo ni reč na koju smo upućeni. Npr. *babetina* – *pej.* od *baba*; *babica* – *dem.* i *hip.* od *baba*.

Primeri u Rečniku

Većina odrednica u Rečniku ima primere, ali uzete iz narodnog govora koji su većinom sačinjeni od arhaičnih reči, veoma često nepoznatih čitaocu, pa je primoran da u istom rečniku traži značenje upravo tih reči iz primera. Prilikom definisanja reči *babica*, između ostalih je dat i primer: *Klepač još uvijek udara po kosi i babici*, a uz odrednicu *babaluk* stoji primer: *Babaluk je isto što i punac*. Pojmovi *klepač* i *punac* svakako nisu najadekvatnije reči koje bi se mogle naći u primeru definicije.

Neke odrednice, štaviše, uopšte nemaju primere, što je opravdano samo za određene stručne termine (Zgusta 1991) kakvi sigurno nisu *babanjanja* ili *babarogača*.

Zaključak

Analizirani primeri pokazuju da postoje određene nedoslednosti prilikom definisanja u RSANU čime je potvrđena pretpostavka s početka istraživanja. Međutim, i sami leksikografi su primetili da je nemoguće napisati jedno tako obimno delo, a da pritom budu ispoštovana sva pravila

definisanja. Zato se i jedan od glavnih urednika Rečnika, A. Belić, još u samom uvodu ograđuje od eventualnih propusta ili omaški koje bi se mogle pojaviti u Rečniku, obrazlažući to težinom zadatka leksikografa. Ali isto tako dodaje i da će ti propusti biti naknadno utvrđeni i ispravljani.

Izvor

RSANU. 1959-89. Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik SANU

Literatura

Zgusta L. 1991. *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svjetlost

Gortan-Premk D. 1980. O gramatičkoj informaciji i semantičkoj identifikaciji u velikom opisnom rečniku. *Naš jezik*, XXIV/3: 107-114

Dešić M. O definicijama u Rečniku SANU. *Naš jezik*, XXIV/3: 115-128

RSANU. 1959-89. Uputstvo za rukovanje Rečnikom *Rečnik srpskohrvatskog narodnog i književnog jezika*. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik SANU, str. CXI-CXIII

Petrović G. 1987. *Logika*. Zagreb: Školska knjiga

Meran Lukić

Problem of Definitions in the SASA Dictionary of Serbo-Croatian Standard and Substandard Language

The subject of this article is the definitions in the Dictionary of Serbian Academy of Science and Arts (SASA). Topic of this work is to point out some inconsistencies in them. Sample (50 nouns) has been randomly selected and afterwards divided into four different types of definitions: descriptive, synonymous, descriptive and synonymous and cross-references. During the analysis logical rules of defining were used. My hypothesis: that there are inconsistencies in definitions turned to be correct. The most frequent of them are lack of adequacy, accuracy; in some explanations there are no examples to show the realization of the entries in context... Despite the fact that descriptive and synonymous definitions are more precise than others there are only 4 out of 50 examples. The most frequent definitions are cross-references (24), which provide least information.

